

Irak'taki Gelişmeler ve Türkiye (II)

Irak'ta Bugünkü Durum

ABD'nin Irak'ı işgalinin en görünür sonuçları Irak'ta siyasi gücün ve iktidarın kontrolünün Sünni azınlıktan Şii çoğunluğa geçmesi, Irak güvenlik güçlerinin tamamen ortadan kaldırılmasıyla Şii milis kuruluşlarının güçlenmesi, Irak'ta yönetimdeki ağırlığını kaybeden Sünni azınlığın kendini dışlanmışlık hissine kaptırması ve Sünni bölgeler de El Kaide ve bağlantılı aşırı dinci örgütlerin güçlenmeye başlaması ve destek bulması olmuştur. Saddam Hüseyin döneminde Irak'ta El Kaide bulunmazken ABD yönetiminde Sünni bölgelerde El Kaide güçlenmiş, 2006 yılında El Kaide'nin Irak sorumlusu Ürdün'lü Zarkavi'nin Bağdat yakınlarında Amerikalılar tarafından öldürülmesinden sonra da El Kaide El Anbar ve Musul gibi Sünni Arapların yoğun yaşadığı vilayetlerde güçlenmesini sürdürmüştür.

ABD, 2003 – 2005 yılları arasında Irak'ı Bağdat'taki Büyükelçiler vasıtasıyla doğrudan yönetmiş, 2004 yılında Irak Yönetim Konseyi'ni oluşturmuş, 2005 yılı ekim ayında yeni Irak anayasasının referandumda kabul edildiği açıklanmış, 2005 yılında ocak ayında yapılan ilk meclis seçimi Sünni Araplarca büyük ölçüde boykot edilmiş, 2005 yılı aralık ayında yapılan ikinci seçimde de Şii partiler Irak Meclisinde çoğunluğu korumuşlardır. Daha sonra 2010 ve 2014 yıllarında yapılan meclis seçimleri de Irak'taki mezhep ve etnik temelde oluşan siyasi yapıyı korumuş, Ayad Allavi gibi laik politikacıların etkisi giderek azalmış, 2006 yılında Nuri el-Maliki'nin başbakanlığı İbrahim Caferi 'den devralmasından sonra Irak'ta Sünni-Şii bölünmesi ve İran'ın Irak üzerindeki nüfuzu giderek artmıştır.

Saddam Hüseyin döneminde idama mahkum olan ve kaçarak hayatının 24 yılını ülke dışında sürgünde geçiren Nuri el-Maliki'nin başbakanlığı döneminde Irak'ta devlet yapılanması içinde bir yandan Şii hakimiyeti büyürken, diğer yandan ülkede yolsuzluklar artmış, Irak ekonomik bakımdan da gerekli reformları gerçekleştirememiştir. Nuri el-Maliki'nin başında bulunduğu İslami Dava 2014 yılında yapılan seçimlerde en başarılı parti olmasına rağmen, Maliki'nin başbakanlıktan ayrılması yönündeki iç ve dış baskılar artmaya başlamış, Anbar ve Ninova vilayetlerini ele geçiren IŞİD 'in Bağdat üzerindeki askeri tehdidinin ciddi bir seviyeye geldiği bir dönemde, ABD'nin baskısı sonucu Maliki başbakanlığı ABD ve Körfez Arap ülkeleri için daha tercih edilir bir politikacı olan yine İslami Dava partisinden Haydar el-Abadi'ye bırakmak zorunda kalmıştır.

Nuri el-Maliki'nin başbakanlığı döneminde Şii ağırlıklı merkezi Bağdat hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkiler de giderek bozulmuş, petrol gelirlerinin paylaşımı ve satımı, merkezi hükümetin Kürt Bölgesel Yönetimine petrol gelirlerinden düşen payı ödememesi gibi sorunlar Bağdat ile Erbil arasındaki ilişkilerin gerilmesine, ABD'nin zaman zaman ilişkileri yumuşatmak için doğrudan müdahalelerine yol açmıştır. Haydar el-Abadi'nin başbakanlığı döneminde de Bağdat-Erbil ilişkilerini yola sokmanın mümkün olmadığını izlenmektedir.

ABD'nin doğrudan müdahalesi sonucu Irak'ta ülkenin her yerinde meydana gelen terörist saldırılara rağmen Bağdat merkezi yönetimi üzerindeki IŞİD tehdidinin yerel destek sağladığı Sünni bölgelerde sınırlandırıldığı, Irak ordusunun Anbar eyaletinde de IŞİD' i bir miktar itmekte başarılı olduğu görülmektedir. IŞİD 2014 yılı Ocak ayında Felluje ve Ramadi'yi ele geçirdikten sonra Haziran ayında ülkenin ikinci büyük şehri Musul'u Irak Ordusunun savaştan bölgeden ani olarak çekilmesi sonucu almış, Irak fiilen Şii Arap, Sünni Arap ve Kürt bölgelerine bölünmüştür. O dönemden beri Şii ağırlıklı ve Şii milislerce desteklenen Irak ordusu ile Kürt Bölgesel Yönetimi kuvvetleri (peşmergeler) IŞİD'la savaşmakta, ABD Irak ordusu ve Kürt güçlere hava, eğitim ve silah desteği sağlamaktadır. IŞİD'la mücadele çerçevesi içinde fiilen çarpışmalara katılmasa da Irak'taki Amerikan askerlerinin sayısının 4 bini aştığı bildirilmektedir.

Böylece Obama yönetiminin Irak'taki Amerikan askerlerinin "görevlerini" tamamlayarak çekildiğini ilan ettiği 2011 aralık ayından sonra ülkede meydana gelen gelişmeler ABD'ni Irak'a tekrar askeri müdahaleye zorlamıştır. 2003 ABD askeri müdahalesinin ve Irak'ın işgalinin büyük bir hata olduğu artık Amerika'da hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak ABD'nin Irak müdahalesi sonucu İran'ın Irak'ta elde ettiği kazanımlar, bugün Suriye'deki gelişmelerle birlikte, tüm Orta Doğu için yeni dengeler yaratmakta, ABD'nin ciddi bir Suriye stratejisinin bulunmaması, İsrail dahil, İran'ı rakip ve tehdit olarak gören yerel bölge ülkelerinde ciddi endişelere yol açmaktadır.

Irak'ın geleceği bir yandan IŞİD'la mücadelenin ve Musul dahil IŞİD' den geri alınacak bölgelerin Irak'a nasıl bağlanacağına, ülkede Şii ve Sünniler arasındaki barışın nasıl kurulacağına, zaten bağımsız bir devlet gibi hareket eden Kürt bölgesinin federal yapı içinde tutulup tutulamayacağına bağlı gözükmektedir. Irak içinde bölge ülkeleri ve Irak'la sınırı olan İran, Türkiye ve Suudi Arabistan arasında bir nüfuz mücadelesi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Kürt Bölgesel Yönetiminde bazı Sünni siyasetçiler üzerinde etkisi bulunmakta, Suudi Arabistan da Irak Sünni kesimi içinde etkisini sürdürmektedir. Ancak ilk önce aşırı dinci Batı düşmanı El Kaide'nin Irak'ta güçlenmesi ve daha sonra IŞİD'in ortaya çıkması Sünni kesimi destekleyen Arap ülkeleri için son derece olumsuz

bir gelişme olmuştur. İran'ın ülkede çoğunluğu oluşturan Irak Şii kesimi ve Şii partileri üzerindeki nüfuz ve etkisi ise tartışılmazdır.

Irak'ta ilginç olan bölge ülkelerinin Irak içindeki etkilerinden çok, ABD ile İran'ın Irak merkezi yönetimini ne ölçüde kontrol edebildikleri ve Irak'taki ABD-İran rekabetidir. Irak Şii kesiminin ve Şii partilerin İran'a yakın oldukları ve İran'ın bu kesim üzerinde geniş bir etki sürdürebildiği kesin olmakla birlikte, ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinden bu yana İran'ın Irak'ta ABD ile doğrudan bir çatışmaya girmek istemediği çok açık olarak görülmektedir. Son olarak bu durum ABD'nin Irak hükümetini İran'ın Irak hava sahasını Şam rejimi ve Hizbullah'ı silah sevkiyatıyla desteklemek için kullanmasını engellemeye zorlamasında da izlenmiştir. Bununla birlikte merkezi Bağdat hükümetinin Suriye'de yaşanan savaşta Şam rejimini destekleyen tutumu ABD'nin de Irak üzerindeki etkisinin sınırlarını ortaya koymaktadır. Son dönemde IŞİD'in ortak bir düşman olarak ortaya çıkışı ile İran ve ABD arasında yaşanan yakınlaşma Irak'ta iki ülke arasındaki mevcut denge ve uzlaşma ortamının sürdürülmesini daha da kolaylaştırmıştır.

Bununla birlikte Irak'ta Şii, Sünni ve Kürt kesimlerin tam bir birlik içinde olduklarını ve hareket edebildiklerini düşünmek bizi yanlış sonuçlara ulaştıracaktır. Irak'ta seçimlere giren partilerin çokluğu bile mezhep ve etnik çizgilerde bölünmüş olan Irak toplumunun, bu çizgiler içinde de bölünmüşlüğüne ortaya koymaktadır. Sünni kesim içindeki bölünme esasen çok açık olarak ortadadır. Sünni kesimin önemli bir bölümü Şiiilerle hiçbir şekilde bir arada olmayı kabul etmeyen ve Şiiileri düşman olarak kabul eden IŞİD'a destek verirken, bir kısım Sünni nüfus merkezi Bağdat hükümetiyle hareket edebilmekte, Meclis içinde yer almakta ve Irak'ın birliğini savunmaktadır.

Irak Kürtleri arasında birlik daha fazla gibi görünse de iki ana Kürt partisi (KDP ve KYP) arasındaki tarihi rekabet ve görüş ayrılıkları devam etmektedir. Son dönemde buna (başta Goran olmak üzere) başka partiler de eklenmiştir. KDP Erbil ve Dohuk vilayetlerinde etkiliyken, KYP ve Goran Süleymaniye vilayetinde etkili görünmektedir.

Irak Şii kesimi içinde de görüş ayrılıkları ve İran'a yakınlık bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Irak Şii kesiminin dini lideri olan (İran'da Meşhed'de doğan) Ayetullah Ali el-Sistani, İran'daki mevcut durumdan farklı olarak siyasi hayatta rol almak istememekte, "zorunlu" olmadığı müddetçe siyasi hayata karışmayı arzulamamaktadır. Irak'ta İran'daki gibi tüm siyasi hayatı kontrol eden bir "dini lider" konumu bulunmamaktadır. Bununla birlikte Ayetullah Sistani gerektiğinde siyasi kararlar verebilmektedir. 2014 yılında Irak'ta milis güçlerinin resmi Irak güvenlik güçlerine dahil edilmesi kararı alınmışken, IŞİD tehlikesi karşısında Sistani yine aynı yıl Şii milis güçlerinin birleşmesi ve güçlendirilmesi (Haşad el-Şaabi) için bir fetva yayınlamış, bundan sonra IŞİD'la

mücadelede Şii milis güçlerinin rolü artmıştır. Necef ile Kum arasında Şii dünyasının liderliği için bir mücadele olduğuna da işaret edilmektedir.

Irak Şii kesimi içinde iki köklü aile olan Hakim ve Sadr ailelerinin Irak siyasi hayatına ve İran'la ilişkilere bakışlarında da önemli farklılıklar bulunduğu bilinmektedir. Bağdat'ta son olarak mezhep ile etnik bölünmeler temelinde kurulan siyasi yapının değiştirilerek, Irak'ın yolsuzluklarla mücadelede başarılı olununcaya kadar teknokratlar hükümetleriyle yönetilmesini talep eden gösteriler Muktada el-Sadr hareketi tarafından organize edilmiş, Bağdat'taki hükümet kuruluşları ve Büyükelçiliklerin bulunduğu "yeşil bölgenin" göstericiler tarafından bir süre işgali Irak'taki siyasi krizin boyutlarını göstermiştir.

Muktada el-Sadr Irak'ın ABD tarafından işgaline en fazla karşı çıkan ve ABD ile işbirliğinden kaçınan Irak'lı Şii lider olarak tanınmaktadır. Sadr'in milis gücü Mehdi ordusu ABD için uzun süre bir sorun olmayı sürdürmüştür. Daha çok Irak milliyetçiliğine yakın olan Sadr'in İran'la ilişkilerinin de daha inişli çıkışlı olduğu ileri sürülmektedir.

Irak'ta diğer önemli bir Şii kuruluşu olan Irak Yüksek İslam Konseyi'nin İran'la ilişkilerinin ise daha süreklilik taşıdığına ve Ammar el-Hakim'in işgal sırasında ABD ile daha yakın bir diyalog kurabildiğine, bu kuruluşun milis gücü olan Bedr tugaylarının ABD için baştan itibaren fazla bir sorun oluşturmadığına işaret edilmektedir.

Bugün Irak siyasi istikrarsızlık ve iç savaş yanında, ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşmakta, petrol fiyatlarındaki düşüş petrol üretici diğer ülkeler gibi Irak'ı da olumsuz şekilde etkilemiş görülmektedir. Irak yolsuzluğun yaygın olduğu ülkeler arasında en başlarda yer almakta, yolsuzluk ve rüşvetin güvenlik güçleri dahil tüm Irak kuruluşlarında büyük kaynak ziyanına sebep olduğuna işaret edilmektedir. Irak'ın içinde bulunduğu zor ekonomik şartlardan çıkabilmesi için uluslararası yardıma ihtiyaç duyduğu, Uluslararası Para Fonu ile yapılacak görüşmelerin Irak için çok zor geçeceği anlaşılmaktadır. Bağdat'taki son hükümet krizi, Şii kesim içindeki görüş ayrılıkları ve bölünmelerin ülkenin karşılaştığı ekonomik zorluklar nedeniyle daha da derinleşmiş olduğunu göstermektedir.

Irak ülkedeki mevcut fiili bölünmenin kalıcı hale gelmesi ve ülkenin üç devlete bölünmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Irak'ın geleceği, IŞİD' in iki ülkede de geniş toprak parçalarını kontrol etmesi nedeniyle, Suriye'nin geleceğiyle bağlantılı hale gelmiştir. Kürt Bölgesel Yönetimi'nden zaman zaman yükselen bağımsızlık zamanı geldiği yönündeki sesler, şimdilik daha çok Kürt kamuoyunu tatmin etmeye yönelik olarak değerlendirilse de, Irak'ın toprak

bütünlüğünü koruyamayacağı yönündeki endişeleri arttırmaktadır. Musul'un IŞİD'dan geri alınması ve IŞİD'in Anbar ve Ninova eyaletlerindeki hakimiyetine son verilmesi yönündeki, ABD tarafından da desteklenen, askeri kampanyanın nasıl ve ne zaman tamamlanabileceği bilinmemektedir. IŞİD' la mücadelenin Şii milis güçleriyle yürütülmesinin ülkede Şii-Sünni bölünmesini daha da derinleştireceğine de işaret edilmektedir.

2003 ABD işgali Irak'ın kendi siyasi ve ekonomik sorunlarını kendisinin çözmesini daha da zorlaştırmış, ülkedeki etnik ve mezhepsel bölünmeleri daha da derinleştirmiştir. Irak'ın, bir yandan İran'la (Suriye ile Lübnan üzerinden) Akdeniz ve diğer yandan İran'la Suudi Arabistan arasındaki stratejik konumu, ülkeyi Suudi Arabistan ve İran arasında bölgede devam eden güç mücadelesinin önemli bir parçası haline getirmektedir. Ülkedeki zengin petrol ve doğal gaz rezervleri Irak'ı bölge dışındaki uluslararası güçler açısından da önemli bir ülke haline getirmiştir. Uluslararası ve bölgesel güçlerin müdahaleleri Irak'ın etnik ve mezhepsel bölünmeler ve bağımsızlıktan bu yana süren kötü yönetimlerle zaten ağırlaşan sorunlarını çözmesini ve toprak bütünlüğünü korumasını çok daha zorlaştırmaktadır.